

K výuce humanitních věd na vysokých vojenských školách

Nacházíme se na počátku konstituování nové etapy české státnosti, kdy dějiny před nás postavily své výzvy, na které je potřeba reagovat. V souvislosti s tím se vynořují mnohé otázky, na něž se pokoušíme hledat netradiční odpovědi. I přes vcelku pozitivní trendy, které směřují k celokontinentálnímu procesu spolupráce a kolektivní bezpečnosti, je potřebné akceptovat reality současného světa a budovat Armádu České republiky jako spolehlivou záštitu státní suverenity.

Paměť společnosti a důležitým činitelem současnosti je historie. Ohlížíme-li se do zpětného zrcadla našich moderních dějin, na něž jako na kategorii existují různé pohledy, nečiníme tak samoúčelně. Jde nám o obnovení a oživení kontinuity jako odrazového můstku do budoucnosti. Utváření aktivního celonárodního historického a v jeho rámci branného vědomí je procesem dlouhodobým, v jehož průběhu se budeme zbavovat letitých stereotypů v myšlení, se současným překonáváním dědictví normalizační éry.

Horizontů zítřka se nezmocníme bez cílevědomých návratů k minulosti. I my se dnes zamýšlíme nad otázkami, které řešili naši předchůdci po vzniku čs. státu v roce 1918 - problematikou vojenství v demokratické společnosti, různými koncepcemi přípravy důstojnického sboru jako realizátora branné politiky státu, místem a postavením armády ve společnosti, vztahem veřejnosti k armádě apod.

V konstituující se občanské společnosti je žádoucí, aby docházelo ke změně nazírání na vojenství, aby demokratické vojenství se stalo nezpochybnitelnou a zcela přirozenou funkcí českého státu a aby jako takové bylo také tak vnímáno. Jedná se přitom o vojenství v nejvlastnějším slova smyslu: jako důležitý prvek existence, chování, ale i hodnotové orientace a bezpečnosti občana, společenství a státu. Nelze tedy ztotožňovat vojenství pouze s armádou a zbrojním průmyslem, jak to mnohdy zjednodušeně prezentuje určitá část publicistické fronty.

Armáda představuje významnou instituci demokratické společnosti, která jednak plní úkoly vůči ní a v ní, vůči státu, ale i ve svém interním rámci. Nerespektování, přehlížení či nedoceňování výše uvedených vztahů může mít potenciální negativní důsledky, včetně toho, že občané by si uzavřeli cestu k tomu, aby potřebu a význam armády pochopili a vzali za svůj. Nejedná se přitom pouze o věrohodnost vojenských kádřů, ale i o další neméně důležité problémy, které se týkají ekonomického zabezpečení obrany suverenity, branné přípravy občanů a dalších faktorů.

V tomto směru je potřebné aktivněji využívat inspirativní příklady vyspělých demokratických zemí, kde organická spjatost vztahu a role občana - společenství - státu - vojenství - armády je nezpochybnitelná. Právě dlouholeté kontinuální tradice občana - vojáka (i přes nejrůznější změny ve struktuře ozbrojených sil) zaručují, že hodnoty občanů sloužících v uniformě odrážejí základní hodnoty občanské společnosti. Profilu vojenského profesionála je zde již tradičně věnována velká pozornost.

Je zapotřebí plně akceptovat tyto skutečnosti, ale současně jsme povinni opřít se i o vlastní domácí vojenské tradice z meziválečné éry, kdy naši předchůdci (obzvláště ve 30. letech) dosáhli v koncipování a rozvíjení naznačených otázek solidní evropské úrovně. Určujícím východiskem pro vojensko-teoretickou frontu byly především klíčové postuláty prvních dvou prezidentů a zároveň vrchních velitelů ozbrojených sil. Právě vojenství v nejvlastnějším slova smyslu hrálo v jejich činnosti důležitou úlohu, tvořilo organickou součást hodnotové orientace a postojů. Z vojenství vznikl také jejich nejvýznamnější počín - suverénní československý stát - jako jedna ze základních konstant tvořící se občanské společnosti, do jejichž fundamentů vložili ideu reformující se demokracie, otevřené dalším změnám.

T. G. Masaryka oprávněně považujeme za duchovního otce základních postulátů nového čs. vojenství a v jejich rámci výstavby demokratické armády, včetně výchovy vojáků k uvědomělému občanství. Rovněž Benešovo dílo, jak zdůraznil prezident České republiky Václav Havel ve svém projevu v Kožlanech 29. května 1994, je dílo pozoruhodné a veliké „... bohaté na úspěchy i prohry, je to dílo, které dramaticky zrcadlí osudy našeho národa a světa v 1. polovině 20. století. Ale nejen to: je to dílo, které nám zajímavým způsobem rozkrývá nejen některé základní a aktuální otázky našeho moderního státního bytí, ale i základní dilemata politiky jako základní. Dát tomu věcné zhodnocení Benešovy životní a politické dráhy, kterého se nepochybně brzy dočkáme, bude čímsi víc než jen obohacením našeho historického sebeuvědomění. Bude to zároveň příspěvek k pochopení našeho historického věku i k pochopení údělu a specifické odpovědnosti, kterou v něm má politika, a bude to navíc i obraz jednoho z nejtěžších lidských osudů.“⁹⁾

Jak T. G. Masaryk, tak i dr. E. Beneš považovali armádu za významného konsolidačního činitele, za vhodné prostředí národní, státní i vlastenecké výchovy. Je na škodu věci, že studiu jejich bohatého odkazu věnujeme v současné době v armádě tak málo pozornosti a pokud o něm hovoříme, tak více méně v proklamativní rovině.

Kvalitativní přeměna vysokého vojenského školství s sebou ponese řadu závažných změn. Akceptujeme-li tezi, že vojenství je organickým prvkem existence, života a vývoje společnosti, celé široké sféry poznání a vzdělání, pak vojenské školství nemůže být limitováno pouze úzce vymezenými úkoly současnosti. Jeho nejvlastnější role je vymezena nejen potřebami a nároky dneška, ale zejména horizonty zítřka. Oficiální státní místa si uvědomují nutnost plné věrohodnosti společenství - státu - jeho armády z hlediska zapojení do existujících bezpečnostních struktur s cílem obstát v konkurenci s širším mezinárodním okolím. Posuzování a řešení problému vojenského školství a celé armádní vědecké základny se musí důsledně řídit závazně stanovenými pravidly, danými ústavou a zákony. Tvůrce pravidel - zejména pak jejich vykonavatel - se musí přitom vyvarovat pokušení nahlížet na problémy z hlediska účelově pragmatické politiky, včetně personálně režimových hledisek.

U vojenského profesionála, kterého připravujeme a budeme připravovat na předpokládané jedné vysoké vojenské škole univerzitního zaměření, nám jde o to, aby to byl jednak vynikající vojenský odborník, ale současně i společensky angažovaná osobnost. Jeho příprava se musí dít ve vzájemné symbióze naznačených dvou rovin a z toho je potřebné odvozovat i konkrétní obsahové naplnění jeho profesionality. Kde jinde v armádě, než na intelektuální půdě vysoké vojenské školy, se mohou a také musí prosazovat nové moderní trendy ve výchově a vzdělávání vojenských kádřů, jako osobností komplexně a vyváženě vzdělaných.

Na spoluvytváření vědeckého poznání i odpovídajícího vědomí a praktického chování vojáka, vojenského profesionála i občana se bezprostředně podílí humanitní příprava. V této souvislosti je žádoucí plně docenit místo a úlohu sociálních věd na vysoké vojenské škole, zamyslet se nad otázkami upevňování jejich jednoty, celistvosti a účinnosti v celé mnohotvárnosti, dosáhnout kvalitativní posun, pokud jde o jejich chápání a úlohu na vysoké vojenské škole. To není pouze otázka ubrání a poté zase přidání několika tabulkových míst, jak se to mnohdy zjednodušeně chápe.

Cesty k překonání stávajícího stavu lze spatřovat v koncepční práci, v gradování úsilí o potřebnou vědeckou a teoretickou úroveň, v úzkém propojení s civilní humanistickou základnou a v společném řešení výzkumných otázek. S koncipováním nového modelu výuky sociálních věd souvisí kompetentnost učitele jako rozhodujícího faktoru. Za jednu z priorit lze považovat rozvoj vědecké práce na individuální i kolektivní bázi jako určující článek dlouhodobé perspektivy katedry sociálních věd, jednotlivých vědních oborů a z toho vyplývající odborný růst učitelů. Pouze na tomto základě mohou také vyrůst výrazné osobnosti, mající renomé v rámci vojenských škol, armády, civilní humanitně-vědecké základny, i v zahraničí. Vědecko-pedagogičtí pracovníci na katedrách musí mít ale dlouhodobější perspektivu, aby se s vědomím plné zodpovědnosti zamýšleli nad otázkami dalšího zvyšování své kvalifikace v komplexu, nad pedagogickým i vědeckým růstem, zdokonalování jazykové přípravy, plánováním dlouhodobých i krátkodobých stáží na armádních i civilních pracovištích, stáží v zahraničí apod.

Souběžně s tím je potřebné pokračovat v prohlubování jednoty a účinnosti sociálních věd v jejich komplexu, se současným vymezováním a precizováním vztahu k dalším vědním oborům, vojenským, technickým a exaktním vědám, což by se mělo odrazit v tvůrčí duchovní atmosféře na našich vysokých vojenských školách a v eliminování technokratických tendencí, majících podobu nejrůznějších tlaků. V této souvislosti se nabízí námět - znovu zorganizovat na půdě Vojenské akademie Brno dlouhodobější kurz aktuálních otázek vojenské teorie a praxe, jehož garantem by byla katedra sociálních věd. Aktivní účast pozvaných expertů z ministerstva obrany, generálního štábu, ministerstva zahraničních věcí a předních představitelů české vědy by umožnila vyjasnit si mnohé otázky a zároveň by se zintenzivnil teoretický ruch na škole a v armádě. Interdisciplinární spolupráce je stále slabým článkem a přitom se nabízí řada námětů, k nimž je třeba diskutovat, vyměňovat si názory, posouvat poznání vpřed. Jedná se o takové problémy, jako je hledání vazeb k ideálům nové české státnosti, výchova na tradicích a její využívání v přípravě vojenského profesionála, historické kořeny vztahu občanů k obraně státu a jeho armádě, postavení důstojníka ve společnosti, cesty zvyšování prestiže vojenského povolání a armády jako takové. I na armádní půdě je žádoucí zamýšlet se nad otázkou definování a používání pojmů, včetně pojmů demokracie, které byly v minulosti jednostranně a naivně vysvětlovány. V současném období, i přes prováděné průzkumy, je dosud velkou neznámou hodnotová orientace občanů České republiky a vojáků z povolání. Demokracii v transformující se armádě nelze nařídít rozkazem, vojenské kádry se k ní musí složitě propracovávat. Pochopení demokracie, jako uceleného systému interních hodnot a osvojení si demokratických principů v činnosti a jednání, je a bude v podmínkách armády procesem dlouhodobým. Rýsují se i další možnosti; například ve spolupráci s civilní humanistickou základnou se zamyslet nad otázkou, do jaké míry je vůbec česká společnost připravena na nové existenční podmínky, vyplývající z dynamických změn v uplynulém období, i vnějších aspektů vývoje. Dozrála

doba, aby se v celoarmádním rámci uspořádal pracovní seminář k problematice místa a úlohy sociálních věd při výchově vojenského profesionála za účasti zástupců ministerstva obrany, generálního štábu, Historického ústavu Armády České republiky a zástupců civilních vysokých škol.

Ve školských a vzdělávacích zařízeních armád vyspělých demokratických zemí je humanitní přípravě v globále věnována jedna třetina až 40 % výuky. V rámci nově vytvářené vysoké vojenské školy univerzitního typu by mělo jít o vytvoření katedry či institutu sociálních věd s takovou organizační strukturou a tabulkovou naplněností, která zabezpečí jednak kvalitní výuku, ale zároveň i rozvoj jednotlivých vědních oborů. Uvedené pracoviště by reprezentovalo interdisciplinární propojení oborů a současně zajistilo i prolínání s vojenskými a technickými vědami. Pouze společným úsilím lze dosáhnout, že vojenský profesionál bude nejen vysoce kvalifikovaným odborníkem ve svém oboru, ale současně i občansky angažovanou osobností, která bude znát společnost v níž žije, její historii, která dokáže odhadnout vývojové trendy a své myšlenky a názory také náležitě tlumočit a vysvětlit.

V celé společnosti, ale i v armádě jako její nedílné součásti, je potřebné soustředit úsilí na renezanici hodnot majících nejvlastnější fundament v historicky ověřených etických koncepcích, pevně zafixovaných ve vědomí národa. Bohatý odkaz minulosti představuje silné pouto spojující nás s generacemi před námi, které by mělo ovlivňovat naši hodnotovou orientaci. Výchova v duchu demokratických tradic českého státu a jeho branné moci představuje jeden ze základních směrů dalšího rozvoje současné armády.

„K vytvoření armády nové potřebujeme především ducha nového, který oživuje, ne suchá litera. Lidé jsou potřební, jak řekl jeden Angličan, nikoliv instituce. Člověk, mozek, duch dá obsah instituci. Armáda a armáda jest rozdílná. A vy na podkladě mravní disciplíny pravou rovnost, pravé bratrství a pravou svobodu do armády vnášejte. Jest to těžký úkol, který vyžaduje mnoho přemýšlení, ale jest vaším úkolem, vaší povinností. Každý se přičiň na svém místě! To se nedá jedním rozkazem shora udělati. Demokratická armáda bude armádou myslících vojáků, myslících důstojníků.“

(Z vystoupení T. G. Masaryka ve vzdělávacím kurzu II. odboru MO dne 16. 4. 1919.)

Poznámka:

^{*)} Edvard Beneš - československý a evropský politik. Mezinárodní konference 25. - 29. 5. 1994. Sborník projevů a příspěvků k 110. výročí narození druhého československého prezidenta. II. díl, Brno 1994, s. 7.